

Орг. Јед.	Број	Прилог	Вредност

RECENZIJIA

Između emocija i očekivanja: Rodne norme u oblasti primarnih emocija i njihove implikacije

Autorka: Marija Pejičić

Pojašnjenje naslova rada – *Između emocija i očekivanja* – autorka Marija Pejičić daje već na samom početku, u Uvodu, gde objašnjava da se misli na tenziu koja postoji između autentičnog, unutrašnjeg emocionalnog doživljaja i spoljašnjih očekivanja koja diktiraju načine izražavanja pa i doživljavanja emocija. Time ona otvara temu koja je, otkako se psiholozi i sociolozi bave ljudskim emocijama, neprestano predmet živih rasprava i istraživanja, i koja je i predmet ovog rada. Naime, uverenje da su emocije - barem primarne emocije - i njihovo ispoljavanje biološki određene i univerzalne je dosta staro i danas se smatra ispravnim, s tim što istraživači smatraju da je ova biološka reakcija u izvesnoj meri modifikovana različitim socijalnim faktorima. U kojoj meri je modifikovana, na koji način, zašto, i koji socijalni faktori su za to odgovorni pitanja su koja i dan-danas privlače pažnju istraživača, a rad Marije Pejičić nam nudi odgovore na njih.

Ne negirajući i ne umanjujući biološku osnovu emocionalnosti, Marija Pejičić se u svom radu bavi upravo ovim socijalnim faktorima – deskriptivnim i normativnim očekivanjima koja osoba i njeno okruženje imaju u određenom socijalnom kontekstu i koja oblikuju doživljavanje i izražavanje emocija. Pri tom se ona ograničava na uticaj *rodnih normi*. Osnovna tematska nit rada sadržana je u podnaslovu *Rodne norme u oblasti primarnih emocija i njihove implikacije*, i sastoji se u ispitivanju u kojoj meri je ispoljavanje emocija oblikovano rodnim normama, kada i kako se to oblikovanje vrši i kakve posledice to oblikovanje ima.

Treba odmah istaći da autorka bavljenje ovim problemom smešta u znatno širi kontekst. Već definisanje ključnih pojmova – pola i roda i emocija, kreće od razmatranja socijalne kategorizacije uopšte i od detaljnog prikaza strukture emocija; različitim teorijskim objašnjenjima uticaja socijalnih faktora na emocionalnost uvek prethodi sažet opis samih teorija; kada se govori o ulozi kulture najpre se izlažu osnovna polazišta kulturne psihologije; posledice usvajanja rodni uloga u oblasti emocionalnosti razmatra se u znatno širem kontekstu; posledica usvajanja rodni uloga uopšte na interpersonalne odnose i mentalno zdravlje, itd. Na taj način, čitalac stiže dodatne uvide i upoznaje se sa širokim spektrom psiholoških nalaza i teorija koje prevazilaze užu oblast kojom se rad bavi.

Sadržaj rada je podeljen u više celina. U prvom delu se definišu osnovni pojmovi koji će se u radu koristiti. Polazeći od toga da različite kulture koriste kategoriju *pola* da označe biološke razlike među jedinkama, autorka koristi termin *rod* da ukaže na psihološke i socijalne konstrukte, norme, uloge i identitete koje kultura učitava u kategoriju pola (dihotomizujući ih često na veštački način).

Definišući emocije, ona ne svodi emociju samo na njeno ispoljavanje u izrazu lica ili ponašanju – to je samo jedna komponenta emocije, kod koje se razlikuju doživljajna, fiziološka i motorička komponenta. Kultura ne utiče samo na motoričku komponentu (izražavanje emocija) već, kako autorka kaže, ona oblikuje način na koji ljudi razumeju, doživljavaju, izražavaju i regulišu svoje emocije. U daljem radu, autorka se bavi pre svega primarnim emocijama, mada zaključci evidentno mogu da se prošire i na sekundarne emocije.

Naredno poglavlje posvećeno je ulozi kulture u konstrukciji emocionalnosti. Da postoje različite rodne norme, deskriptivne i preskriptivne, u oblasti emocija autorka pre svega pokazuje detaljnim prikazom istraživanja Monike Timmers i saradnika na ispitanicima u Holandiji i poredeći ove nalaze sa vlastitim istraživanjima u Srbiji. Takođe, ovde se prikazuju istraživanja koja govore o vremenskoj stabilnosti rodni normi u oblasti emocija.

Sledeće, najobimnije poglavlje posvećeno je razjašnjavanju kako se odvija proces usvajanja rodni uloga u oblasti emocionalnosti. Autorka najpre prikazuje biološke i evolutivne osnove rodni razlika u emocionalnosti, koje ostavljaju prostor i za uticaj socijalni faktora, a zatim prikazuje različite psihosocijalne teorije rodni razlika u emocionalnosti, i njima bliske socijalno-konstruktivističke teorije. Prikaz završava sa bio-psiho-socijalnim razvojnim modelom rodni razlika u emocionalnosti koji integriše navedene pristupe i emocije prikazuje kao rezultat interakcije između bioloških dispozicija, psihološke interpretacije i društveni uticaja. To je, inače, pristup kojeg se u radu drži i autorka.

Autorka se zatim usredsređuje na agense rodne socijalizacije, da bi objasnila kako se taj uticaj ostvaruje. Detaljno prikazuje istraživanja o porodici kao agensu rodne socijalizacije emocija i teorijske modele koji taj uticaj objašnjavaju (heuristički model socijalizacije emocija, tripartitni model porodičnog uticaja na regulaciju emocija, teoriju kršenja očekivanja). Sledi prikaz empirijskih nalaza koji potvrđuju postojanje rodne socijalizacije emocija u porodici, i usklađenost ove socijalizacije sa uzrastom deteta i njegovim razvojnim kapacitetima, pri čemu se kao bitne moderatorske varijable pojavljuju kultura i etnicitet.

Zatim se prikazuju vršnjaci kao agensi rodne socijalizacije emocija, pri čemu se opet najpre daju teorijski modeli a zatim empirijski nalazi. Nakon toga se prikazuje uloga medija kao agenasa rodne socijalizacije emocija – najpre teorijski modeli a zatim empirijski podaci.

(Mada se u ovim delovima koji se tiču agenasa socijalizacije najpre prikazuju teorije a zatim podaci na kojima se te teorije zasnivaju, moj utisak je da bi možda pogodniji redosled bio da se najpre prikažu empirijska istraživanja a zatim teorije zasnovane na njima.)

Sledeće poglavlje odnosi se na ishode rodne socijalizacije i njene potencijalne implikacije. Implikacije se odnose na posledice usvajanja rodni uloga, ne samo na emocije već znatno šire, na opažanje drugih ljudi, na samoopažanje i na interpersonalne odnose, na obrasce komunikacije i na mentalno zdravlje.

U zaključnom odeljku, autorka govori o ceni, potencijalnim negativnim posledicama, koje rana rodna socijalizacija emocionalnosti može imati. Imajući u vidu cenu koja se plaća za rodno normiranje emocionalnosti, autorka nastoji da skicira put ka emocionalnoj ravnopravnosti gde svi pojedinci mogu doživljavati, izražavati i deliti svoja emocionalna iskustva bez stigme i sankcija, a ovaj put bi započeo prepoznavanjem i dekonstruisanjem ovih normi.

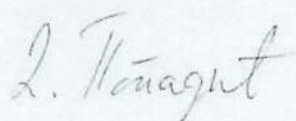
Naziv poslednjeg poglavlja je „Merenje rodni stereotipa u oblasti emocionalnosti“. Mada ovo poglavlje može i da se zadrži, predložio bih da se izostavi, jer remeti strukturu samog teksta. Eventualno, mogao bi da bude označen kao Dodatak.

Sve u svemu, rad sledi jasnu i logičnu strukturu: najpre se ispituje i potvrđuje postojanje rodni normi, deskriptivni i preskriptivni, u oblasti emocionalnosti, zatim se prikazuje kako te rodne norme oblikuju socijalizatorsku praksu, a zatim se prikazuju razlike u emocionalnosti muškaraca i žena koje su posledica socijalizatorske prakse oblikovane rodni normama.

Prikazani rad je, inače, obima oko 13 autorskih tabaka. Sadrži impresivni spisak od skoro 400 referenci. Posebnu pohvalu zaslužuje to u kojoj meri se u radu referira na novija istraživanja u ovoj oblasti: preko tri četvrtine navedenih radova su od 2000. godine naovamo, a od toga je čak svaki deseti rad objavljen 2020. godine i kasnije.

Na osnovu uvida u rukopis Marije Pejičić, sa sigurnošću se može zaključiti da se radi o veoma kvalitetnom radu, koji je zasnovan na pregledu obimne literature ali i na autorkinim vlastitim višegodišnjim istraživanjima u ovoj oblasti. Knjigu preporučujem za objavljivanje, i uveren sam da će biti od velike koristi svima, i laicima i stručnjacima, koji se interesuju kako za pitanja emocionalnosti tako i za pitanja koja se tiču nastanka i posledica rodni uloga uopšte.

u Beogradu, 12.12. 2025.

Prof. dr Dragan Popadić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu